

ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

УДК 37.011.31:37.014.2(477)"18/19"

DOI 10.31865/2077-1827.2(110)2026.361702

MATERIAL PROVISION OF TEACHING STAFF IN LEFT-BANK UKRAINE IN THE 19th AND EARLY 20th CENTURIES

МАТЕРІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ НА ТЕРИТОРІЇ ЛІВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ В ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Ярослав Бражко

здобувач 3-го (освітньо-наукового)
рівня вищої освіти спеціальності
011 Освітні, педагогічні науки
E-mail: jargontos@gmail.com
ORCID 0009-0000-0946-5363
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет», Україна

Yaroslav Brazhko

applicant of the third (educational and
scientific) level of higher education specialty
011 Educational, Pedagogical Sciences
E-mail: jargontos@gmail.com
ORCID 0009-0000-0946-5363
SHEI "Donbas State Pedagogical
University", Ukraine

ABSTRACT

The article provides a comprehensive analysis of the social, legal, and material conditions of teachers in the Ukrainian lands of Left-Bank Ukraine in the 19th and early 20th centuries. It examines the features of the formation of the teaching corps, its hierarchical structure, and the dependence of teachers' status and service conditions on their level of education, the type of educational institution, and regional specifics. Particular attention is paid to the legal regulation of teachers' activities, their integration into the civil service system, social guarantees, material provision, and privileges defined by imperial legislation.

The study analyzes teachers' remuneration, housing conditions, pension provision, as well as the role of the state, zemstvos, and rural communities in financing primary education. Special attention is given to issues of staffing, professional training of teachers – especially in rural areas – and the impact of socio-economic factors on teacher turnover. Based on statistical data, regulatory legal acts, and archival materials, the article concludes that state educational policy was contradictory, combining the declaration of a high social status of teachers with insufficient material support and difficult working conditions.

Key words: *teaching staff, education, social status, material provision, school education, reform.*

Актуальність теми. Актуальність дослідження зумовлена потребою більш детального вивчення історії освіти та соціального становища вчителів на українських землях у складі російської імперії в ХІХ ст. Учителство було

важливою професійною та соціальною групою, що функціонувала в межах державної освітньої системи та місцевих соціокультурних умов. Аналіз правового статусу, матеріального забезпечення й умов професійної діяльності педагогів надає змогу глибше зрозуміти особливості розвитку освітніх інституцій і соціальної структури суспільства в означений період. Дослідження регіональної специфіки становища вчителів сприяє уточненню загальних характеристик освітньої політики російської імперії та заповненню прогалін у вивченні повсякденної історії педагогічного стану XIX ст.

Окрім того, актуальність дослідження зумовлена можливістю порівняльного аналізу історичного й сучасного стану матеріального забезпечення педагогів. Як і в XIX – на початку XX ст., на сьогодні питання рівня заробітної плати вчителів, соціальних гарантій та престижу професії залишається важливою проблемою державної політики. Досвід минулого демонструє, що недостатнє фінансування освітньої галузі безпосередньо впливає на якість освіти, кадрову стабільність і мотивацію педагогічних працівників. Порівняння історичних умов із сучасними викликами надає змогу глибше осмислити системні проблеми освітньої політики, а також окреслити можливі шляхи підвищення соціального статусу та матеріального добробуту вчителя в умовах реформування системи освіти. Так, сучасні вимоги до матеріального забезпечення, престижності та соціального статусу педагогічних кадрів відображені в низці нормативно-правових документів, зокрема в Законах України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2023), професійному стандарті «Вчитель закладу загальної середньої освіти» (2024) та інших нормативно-правових актах.

Наукова значущість окресленої теми полягає в розширенні й уточненні уявлень про соціальне та професійне становище вчителів на українських землях у складі російської імперії в XIX ст. Дослідження надає змогу виявити особливості правового статусу, соціального походження, умов служби та матеріального забезпечення педагогів залежно від типу навчальних закладів і регіональних чинників. Дослідження робить вагомий внесок у розвиток історії освіти та соціальної історії, доповнюючи наявні розвідки новими узагальненнями й інтерпретаціями, заснованими на аналізі нормативно-правових актів та історичних джерел. Практична значущість дослідження полягає в можливості використання його результатів під час викладання курсів з історії України, історії освіти та соціальної історії XIX ст. Матеріали статті можуть бути застосовані під час підготовки лекцій, семінарських занять, навчальних посібників і спеціальних курсів. Отримані висновки також можуть бути використані в подальших наукових дослідженнях з історії педагогіки та під час проведення порівняльного аналізу становища вчителів у різні історичні періоди.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що питання розвитку освіти та соціального становища вчителів на території Лівобережної України XIX – початку XX ст. неодноразово розглядалися в працях дослідників. Зазначимо, що в науковому дослідженні під поняттям Лівобережної України розуміємо землі, які знаходяться по лівий берег Дніпра (Бражко, 2025). Основну увагу в наявних розвідках зосереджено на формуванні імперської освітньої системи, законодавчому регулюванні діяльності навчальних закладів та загальних тенденціях розвитку народної освіти. Зокрема, висвітленням питань матеріального

забезпечення педагогічних кадрів займалися такі науковці: Н. Андрійчук (2011), А. Боровик (2020), А. Махінко (2022), С. Нижнікова (2017) та ін. Окремий напрям досліджень стосується правового статусу та матеріального забезпечення педагогів, зокрема аналізу норм імперського законодавства, системи чинів і соціальних гарантій учителів різних типів навчальних закладів (М. Бармак (2016), Л. Березівська (2011), Н. Тацієнко (2019) та ін.). Водночас регіональна специфіка становища вчителів на українських землях залишається недостатньо опрацьованою, що зумовлює актуальність поданого дослідження та його спрямованість на комплексний аналіз правових, соціальних і матеріальних аспектів діяльності педагогів у XIX – на початку XX ст.

Формулювання цілей (мета) статті, постановка завдання. Метою статті є комплексне дослідження становища вчителів на території українських земель у складі російської імперії в XIX ст., що передбачає аналіз їхнього правового статусу, соціального становища, матеріальних умов життя та професійної діяльності в межах імперської освітньої системи.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. На межі XIX–XX ст. громадськість імперії гостро цікавили питання, пов'язані з поширенням грамотності серед населення. Особливу увагу приділяли матеріально-правовому становищу вчителів як найчисельнішої верстви інтелігенції. Водночас учительське середовище не було однорідним ні за соціальним статусом, ні за рівнем матеріального забезпечення, що відображало відмінності між початковими, середніми та вищими навчальними закладами.

У другій половині XIX ст. процеси модернізації освіти суттєво активізувалися, що було зумовлено соціально-економічним розвитком імперії. Упродовж XIX ст. для цієї соціально-професійної групи сформувалася нормативно-правова база, яка визначала її соціально-правовий статус, комплекс прав і обов'язків, а також матеріальні гарантії, що відповідали займаному становищу. Так, упродовж XIX ст. лише незначна частина педагогів мала вищу освіту, у зв'язку із чим усередині вчительського середовища існувала власна ієрархія. Педагогічний склад імперії включав учителів загальноосвітніх навчальних закладів початкового та середнього рівнів, а також викладачів вищих навчальних закладів. За окремими винятками вони були інтегровані до системи цивільного чиновництва як державні службовці, однак мали різний статус у її межах (Бармак, 2016).

Основними критеріями розмежування були рівень освіти, місце служби педагога, а також його соціальне походження. Найчисленнішою групою були вчителі, що працювали в початкових школах, училищах і гімназіях, соціальний статус і відповідні гарантії яких визначалися законодавчо. Педагоги нижчої школи (початкові міські, повітові, земські, міністерські зразкові училища, церковнопарафіяльні та недільні школи, школи грамоти) офіційно мали звання вчителя початкового училища. У пресі їх часто називали народними вчителями, оскільки їхніми учнями переважно були діти робітників і селян (Боровик, 2020). Викладачі середньої школи – гімназій і прогімназій, реальних, технічних і військових училищ – мали звання вчителів середніх навчальних закладів. Обіймати ці посади могли лише особи з вищою освітою (Боровик, 2020). Загалом розуміння структури шкільної освіти та ієрархії педагогів є важливим

для коректного аналізу рівня їхніх заробітків і наданих привілеїв, оскільки відмінності між окремими категоріями вчителів були доволі істотними.

Учителі звільнялися від призову на дійсну військову службу в мирний час і зараховувалися до запасу строком на 15 років за умови перебування на службі в навчальному закладі. Педагоги, що належали до податного стану, були звільнені від сплати подушного податку. У разі закриття навчального закладу вчителеві гарантувалося працевлаштування в іншій установі з виплатою річного окладу за попереднім місцем служби (*Від управління пенсійної каси*, 1908). Зазначимо, що наприкінці XIX ст. в навчальних закладах поступово зростала кількість учительок. Жінок дедалі активніше залучали до освітньої сфери, насамперед у початковій школі. Проте це свідчило не про досягнення гендерної рівності, а радше про низький престиж і недостатню оплату праці в початковій освіті, через що чоловіки часто відмовлялися від таких посад (Нижнікова, 2017).

Водночас учитель гімназії в ієрархії царської влади стояв вище за звичайного чиновника. Викладачі гімназій і казенних училищ належали до державних службовців і були серед небагатьох, хто мав право на службовий чин, стабільну зайнятість та підвищення оплати праці залежно від стажу. Окремим педагогам надавалося безкоштовне житло, а також компенсувалися витрати на опалення й освітлення (Бармак, 2016).

Ставлення до вчителів у суспільстві було вкрай шанобливим. Відповідно до імператорського «Табеля про ранги» вчитель початкових класів прирівнювався до капітана армії, і звертатися до нього належало «Ваше благородіє»; учитель реального училища за статусом відповідав майору зі звертанням «Ваше високоблагородіє»; директор училища прирівнювався до полковника або генерал-майора й мав право на звертання «Ваше високородіє». Згідно з тим самим «Табелем про ранги» чин XIV класу надавав особисте дворянство та присвоювався викладачеві, який вступав на службу до парафіяльного училища. Натомість чин VIII класу вже забезпечував спадкове дворянство, однак фактично здобути його могли лише викладачі гімназій за умови тривалої служби та належних заслуг (Бармак, 2016). Окрім цього, викладачі гімназій мали право на безоплатне навчання своїх дітей у відповідних навчальних закладах. Учителів гімназій також нагороджували державними відзнаками, які в подальшому впливали на розмір пенсійного забезпечення.

На початку XX ст. заробітна плата вчителя в середньому коливалася від 50 до 400 рублів на рік. Додатково надавалося службове житло при школі, а також могла виплачуватися натуральна винагорода від селян. У 1880-х рр. були запроваджені надбавки за кваліфікацію та стаж роботи, що суттєво поліпшило матеріальне становище педагогів початкових навчальних закладів (Махінко, 2022). У 1899 р. в Катеринославській губернії встановлювався максимальний річний оклад у межах 450–600 рублів, тоді як мінімальний становив близько 300 рублів. В інших земських губерніях під час прийняття на роботу вчителеві призначали мінімальний оклад у розмірі 150–200 рублів на рік, який із часом підвищувався й досягав максимальних показників (зокрема, у Харківській губернії він сягав 500 рублів).

Пенсійне забезпечення для вчителів зазначених навчальних закладів до початку XX ст. законодавчо не передбачалося. З метою підтримання педагогів у разі втрати працездатності створювалися спеціальні громадські пенсійні каси, до

яких здійснювалися грошові внески. Так, у 1908 р. в цих пенсійних касах зберігалися кошти в земельних банках: у Києві – 225 200 рублів, у Полтаві – 228 900 рублів, у Харкові – 198 600 рублів, а також відсоткові заставні папери земського банку Херсонської губернії на суму 229 600 рублів (*Від управління пенсійної каси, 1908*).

Нагляд за діяльністю навчальних закладів здійснювало Міністерство народної освіти, яке також контролювало та регулярно публікувало фінансові звіти. Водночас наявних коштів часто не вистачало для забезпечення гідного рівня життя, унаслідок чого вчителі постійно перебували в складному матеріальному становищі. Таке становище педагогів початкових шкіл пояснювалося тим, що право відкривати заклади початкової освіти, окрім Міністерства народної освіти, мали органи місцевого самоврядування та приватні особи, які надалі зобов'язувалися утримувати ці установи власним коштом. Обсяг фінансування водночас визначався безпосередньо засновником (Махінко, 2022).

Державна підтримка таких навчальних закладів була незначною. Зокрема, у 1879 р. в Київському навчальному окрузі частка державного фінансування становила лише 19 %, внески земств – 27 %, тоді як 45 % витрат покривалися за рахунок коштів сільських громад. Основні видатки спрямовувалися на утримання приміщень, оплату праці вчителів, придбання навчальних посібників та обладнання, тобто на найнеобхідніші потреби освітнього процесу (Тацієнко, 2019).

Школам і вчителям надавалися земельні ділянки під сад і город у розмірі не менше однієї десятини на кожну школу. Це мало забезпечити певну господарську самостійність навчального закладу, створити умови для практичного навчання учнів садівництву й землеробству, а також сприяти продовольчому забезпеченню вчителів. Ідея шкільного саду та городу була органічною складовою сільської культури того часу, коли самозабезпечення харчами вважалося життєвою необхідністю. У такий спосіб учитель мав отримувати земельну ділянку для особистого користування, що забезпечувало йому додаткову економічну вигоду та можливість вирощувати продукти для власних потреб. Це було одним зі способів матеріальної підтримки педагогів. Крім того, учителям надавалося житло при училищі – квартира щонайменше з двох кімнат, обов'язково з погребом і хлівцем. Також передбачалося забезпечення опаленням і освітленням (Махінко, 2022).

Однак попри нормативно закріплені вимоги щодо забезпечення належних умов життя вчителів і функціонування школи, на практиці вони часто не виконувалися через нестачу фінансування та обмежені матеріальні ресурси громад. У багатьох випадках навіть за наявності бажання виконати ці умови загальний обсяг витрат виявлявся надмірним тягарем для здебільшого малозаможного селянства. Унаслідок цього школи переважно перебували в незадовільному стані, з неналежними умовами як для освітнього процесу, так і для проживання педагогів. Водночас ключовою постаттю організації освітнього життя школи залишався вчитель, на якого покладалася відповідальність не лише за навчання дітей, а й за формування їхніх моральних засад.

Від учителя очікували бездоганної поведінки, що мала слугувати прикладом для всієї громади. Аналіз архівних матеріалів свідчить, що становище вчителів здебільшого було вкрай складним. Низький рівень оплати праці,

відсутність належних житлових умов і невисокий соціальний статус педагогів не стимулювали їх до підвищення професійної кваліфікації та водночас спричиняли постійну плінність кадрів, особливо в сільській місцевості (Махінко, 2022).

За статистичними даними, більшість учителів церковнопарафіяльних шкіл не мали спеціальної педагогічної освіти. Серед них часто траплялися відставні солдати, унтерофіцери, волосні писарі й навіть просто грамотні селяни, які бралися навчати інших. У такий спосіб сільські вчителі здобували педагогічний досвід переважно практичним шляхом, не володіючи системними знаннями з дидактики. Загальноприйнятим було уявлення, що «вчитель школи грамоти визнається цілком придатним, коли він уміє складно читати по-слов'янськи і по-російськи та знає з письма й лічби те, чого має навчити дітей» (Андрійчук, 2011). Водночас ужиті заходи з розвитку народної освіти не дають підстав уважати їх достатніми. Наприклад, у багатьох школах річні витрати на опалення не перевищували 20 рублів, унаслідок чого взимку в сільських школах постійно було холодно, а заняття часто припинялися на період сильних морозів (Березівська, 2011).

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, становлення та розвиток освітньої системи на землях Лівобережної України в XIX – на початку XX ст. були складним і суперечливим процесом, що відбувався в умовах поєднання державних інтересів, місцевих ініціатив і обмежених фінансових можливостей. Освіта розглядалася владою не лише як засіб поширення грамотності, а й як інструмент соціального контролю та морального виховання населення в умовах реформ середини XIX ст. Учителство в цей період сформувалося як численна соціально-професійна група, інтегрована до імперської адміністративної системи, але внутрішньо неоднорідна за рівнем освіти, правовим статусом, матеріальним забезпеченням і умовами служби. Ієрархія педагогічного корпусу визначалася типом навчального закладу, наявністю вищої освіти, стажем служби та соціальним походженням, що безпосередньо впливало на рівень оплати праці, систему привілеїв і соціальні гарантії.

Незважаючи на задекларований високий соціальний статус учителя, закріплений у законодавстві та «Табелі про ранги», реальне матеріальне становище значної частини педагогів, особливо в початкових і сільських школах, залишалося складним. Хронічне недофінансування освіти, перекладання значної частини витрат на земства та сільські громади, нестача житла й належних умов праці негативно впливали на якість освітнього процесу та спричиняли плінність учительських кадрів. Аналіз правового, соціального та матеріального становища вчителів на території Лівобережної України у XIX – на початку XX ст. надає змогу глибше зрозуміти роль учителства в процесах соціальних змін і розвитку освіти в тогочасному суспільстві.

Подальші дослідження можуть бути пов'язані з уточненням регіональних особливостей становища педагогів, вивченням порівняльної динаміки освіти в різних губерніях, а також дослідженням взаємозв'язку між соціальним походженням учителів, їхнім професійним розвитком і впливом на локальні освітні практики. Такі дослідження сприятимуть більш повному розумінню історії освіти та соціальної структури суспільства в межах досліджуваного регіону.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Андрійчук, Н. М. (2011). *Підготовка вчителів народної школи в учительських семінаріях України (1860–1917 рр.)*. Житомир: ЖДУ.

Бармак, М. (2016). *Формування Російської імперської системи державної служби на українських землях (XVIII – XIX ст.)*. Тернопіль: Астон.

Березівська, Л. (2011). Державна політика щодо диференціації організації і змісту шкільної освіти в Україні в імперську добу (кінець XIX ст. – 1917 р.). *Історико-педагогічний альманах*, (2), 44–52.

Боровик, А. (2020). Історія створення середньої школи в Російській імперії на сторінках «Народной энциклопедии». *Сіверянський літопис*, (2), 178–185.

Бражко, Я. (2025). Розвиток педагогічної освіти на Лівобережній Україні в Другій половині XIX – на початку XX століття. *Гуманізація навчально-виховного процесу*, (1(107)), 154–165.

Від управління пенсійної каси народних вчителів та вчительок. (1908). *Журнал Міністерства Народної Просвіти*, (28), 25.

Махінко, А. І. (2022). Соціально-правовий статус учителів Наддніпрянської України (XIX – початок XX ст.). *Сторінки історії*, (55), 45–59.

Нижнікова, С. (2017). Навчальний процес в єпархіальних жіночих училищах Російської імперії (друга половина XIX – початок XX ст.). *Res Historica*, (43), 97–108.

Про вищу освіту (Закон України). № 1556-VII. (2023). Дата оновлення 01.01.2026. Вилучено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

Про затвердження професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти» (Наказ Міністерства освіти і науки). № 1225. (2024). Вилучено з <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-profesiinoho-standartu-vchytel-zakladu-zahalnoi-serednoi-osvity>

Про освіту (Закон України). № 2145-VIII. (2017). Дата оновлення 01.01.2026. Вилучено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

Тацієнко, Н. Л. (2019). *Селянство Правобережної України в імперський період (1793–1917 рр.): на матеріалах Уманського повіту* (дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук). Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. Умань, Україна.

REFERENCES

Andriichuk, N. M. (2011). *Pidhotovka vchyteliv narodnoi shkoly v uchytelskykh seminariiakh Ukrainy (1860–1917 rr.)* [Training of public school teachers in teachers' seminaries of Ukraine (1860–1917)]. Zhytomyr: ZhDU [in Ukrainian].

Barmak, M. (2016). *Formuvannia Rosiiskoi imperskoi systemy derzhavnoi sluzhby na ukrainskykh zemliakh (XVIII – XIX st.)* [The formation of the Russian imperial system of civil service on Ukrainian lands (18th – 19th centuries)]. Ternopil: Aston [in Ukrainian].

Berezivska, L. (2011). *Derzhavna polityka shchodo dyferentsiatsii orhanizatsii i zmistu shkilnoi osvity v Ukraini v impersku dobu (kinets XIX st. – 1917 r.)* [State policy regarding the differentiation of the organization and content of school education in Ukraine during the imperial era (end of the 19th century – 1917)]. *Istoryko-pedahohichniy almanakh – Historical and pedagogical almanac*, 2, 44–52 [in Ukrainian].

Borovyk, A. (2020). Istoriiia stvorennia serednoi shkoly v Rosiiskii imperii na storinkakh «Narodnoy entsiklopedii» [The history of the creation of a secondary school in the Russian Empire on the pages of the “National Encyclopedia”]. *Severyan annals – Siverianskyi litopys*, 2, 178–185 [in Ukrainian].

Brazhko, Ya. (2025). Rozvytok pedahohichnoi osvity na Livoberezhnii Ukraini v Druhii polovyni XIX – na pochatku XX stolittia [Development of pedagogical education of Left-Bank Ukraine in the second half of the 19th – early 20th centuries]. *Humanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu – Humanization of the educational process*, 1(107), 154–165 [in Ukrainian].

Vid upravlinnia pensiinoi kasy narodnykh vchyteliv ta vchytelok [From the management of the national teachers’ pension fund]. (1908). *Zhurnal Ministerstva Narodnoi Prosvity – Journal of the Ministry of Public Education*, 28, 25 [in Ukrainian].

Makhinko, A. I. (2022). Sotsialno-pravovyi status uchyteliv Naddniprianskoi Ukrainy (XIX – pochatok XX st.) [Socio-legal status of teachers of Dnieper Ukraine (19th – early 20th centuries)]. *Storinky istorii – Pages of history*, 55, 45–59 [in Ukrainian].

Nyzhnikova, S. (2017). Navchalnyi protses v yeparkhialnykh zhinochykh uchylyshchakh Rosiiskoi imperii (druga polovyna XIX – pochatok XX st.) [Educational process in diocesan women’s schools of the Russian Empire (second half of the 19th – early 20th centuries)]. *Res Historica*, 43, 97–108 [in Ukrainian].

Pro vyshchu osvitu (Zakon Ukrainy). № 1556-VII. (2023). [On Higher Education (Law of Ukraine)]. Data onovlennia 01.01.2026. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> [in Ukrainian].

Pro zatverdzhennia profesiinoho standartu «Vchytel zakladu zahalnoi serednoi osvity» (Nakaz Ministerstva osvity i nauky). № 1225. (2024). [On the approval of the professional standard “Teacher of a general secondary education institution” (Order of the Ministry of Education and Science)]. Retrieved from <https://mon.gov.ua/npa/prozatverdzhennia-profesiinoho-standartu-vchytel-zakladu-zahalnoi-serednoi-osvity> [in Ukrainian].

Pro osvitu (Zakon Ukrainy). № 2145-VIII. (2017). [On Education (Law of Ukraine) № 2145-VIII. 2017]. Data onovlennia 01.01.2026. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [in Ukrainian].

Tatsiienko, N. L. (2019). Selianstvo Pravoberezhnoi Ukrainy v imperskyi period (1793–1917 rr.): na materialakh Umanskoho povitu [The peasantry of Right-Bank Ukraine in the imperial period (1793–1917): based on the materials of the Uman District]. *Candidate’s thesis*. Uman, Ukraine [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У статті здійснено комплексний аналіз соціального, правового та матеріального становища вчителів на українських землях Лівобережної України в XIX – на початку XX ст. Розглянуто особливості формування педагогічного корпусу, його ієрархічну структуру, залежність статусу та умов служби від рівня освіти, типу навчального закладу й регіональної специфіки. Значну увагу надано правовому регулюванню діяльності вчителів, їхній інтеграції до системи цивільного чиновництва, соціальним гарантіям, матеріальному забезпеченню та привілеям, визначеним імперським законодавством.

Проаналізовано рівень оплати праці педагогів, житлові умови, пенсійне забезпечення, а також участь держави, земств і сільських громад у фінансуванні початкової освіти. Особливо висвітлено проблеми кадрового забезпечення, професійної підготовки вчителів, особливо в сільській місцевості, та вплив соціально-економічних чинників на плінність педагогічних кадрів. На основі статистичних даних, нормативно-правових актів і архівних матеріалів зроблено висновок про суперечливий характер державної освітньої політики, яка поєднувала декларування високого соціального статусу вчителя з недостатнім матеріальним забезпеченням і складними умовами праці.

Ключові слова: матеріальне забезпечення, освіта, реформа, соціальний статус, учительство, шкільна освіта.

Дата надходження статті до видання: 20.04.2026 р.

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 03.05.2026 р.

Дата публікації: 29.05.2026 р.

УДК 378.018.43:005.6

DOI 10.31865/2077-1827.2(110)2026.361703

EDUCATIONAL AND METHODOLOGICAL SUPPORT FOR THE QUALITY ASSURANCE OF DISTANCE LEARNING IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS OF UKRAINE: ESSENCE AND STRUCTURE (THE EARLY 21ST CENTURY)

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У ЗВО УКРАЇНИ: СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА (ПОЧАТОК XXI СТОЛІТТЯ)

Дмитро Бутенко

здобувач 2 курсу третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти освітньої програми «Освітні, педагогічні науки»
E-mail: pepsi53233@gmail.com
ORCID 0009-0005-6956-9574
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна

Dmytro Butenko

getter of the 2st year of the third (educational and scientific) level of higher education of the educational program “Educational and Pedagogical Sciences”
E-mail: pepsi53233@gmail.com
ORCID 0009-0005-6956-9574
SHEI “Donbas State Pedagogical University”, Ukraine

ABSTRACT.

The article reveals the essence and structure of educational and methodological support for the quality of distance learning in higher education institutions of Ukraine. It is noted that educational and methodological support (EMS) for the quality of the

© Дмитро Бутенко, 2026
